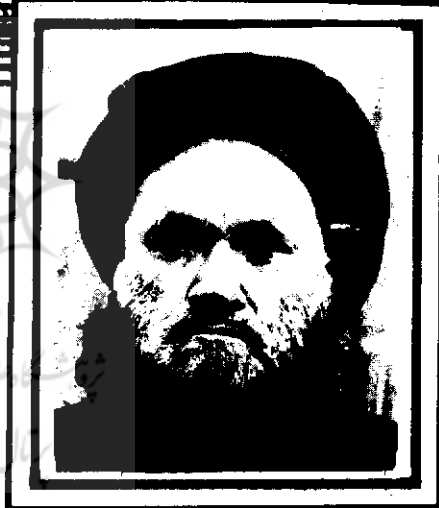

حجوة المصاب

آية الله سيد محمد تقی خوانساری

قدس سره

الرأس خود (شهر خوانسار) گذراند و به سال ۱۳۲۲ هجری قمری در حالی که بیش از هفده سال نداشت جهت فرا-گرفتن علوم اسلامی رهسپار نجف اشرف گردید و پس از طی مراحل سطوح، به محضر درس مرحومین آیتین:

ولادت و تحصیل:

مرحوم آية الله خوانساری در ماه رمضان سال ۱۳۰۵ در خانواده ای که به علم و فضل و ادب اشتها داشت، پایه عرصه وجود نهاده، تحصیلات ابتدائی را در مسقط

ملا محمد کاظم خراسانی^۱ (صاحب کفایۃ الاصول)، وسید محمد کاظم یزدی^۲ (صاحب عروة الوثقی)، اعلیٰ اللہ۔ مقامہما، راہ یافتہ، و در حلقہ شاگردان آن دو بزرگوار در آمد و از دریای معلومات آن دو استفادہ کرد۔

بعد از فوت مرحوم آخوند خراسانی، سالہا در درس مرحوم آیۃ اللہ شیخ فتح اللہ شریعت اصفہانی^۳ (مشہور بہ شیخ الشریعۃ) و مرحوم آیۃ اللہ میرزا محمد حسین نائینی^۴ و مرحوم آیۃ اللہ آقا ضیاء الدین عراقی^۵ قدس اللہ اسرارہم شرکت جست و در معقول از افادات مرحوم حاج شیخ علی قوچانی بہرہ مند گردید۔

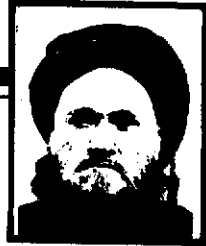
حضور در صحنہ نبرد:

در جنگ بین المللی اول کہ عراقی ہا بہ یاری دولت عثمانی شتافتند و برعلیہ استعمار بریتانیا بہ رہبری روحانیت آگاہ، بہ مبارزہ برخاستند، مرحوم آیۃ اللہ خوانساری ہمگام با مرحوم آیۃ اللہ میرزا محمد تقی شیرازی (میرزای دوم) و مرحوم آیۃ اللہ سید مصطفی کاشانی (والد مرحوم آیۃ اللہ سید ابوالقاسم کاشانی) در این جنگ

شرکت داشت و با توجہ بہ مہارتی کہ در امر تیراندازی بدست آورده بود همچون رزمندہ ای کارآزمودہ و شجاع با دشمن می جنگید، یکی از بستگان بسیار نزدیک آن مرحوم از قول مرحوم آیۃ اللہ کاشانی نقل کردند کہ ایشان فرمودند در سنگر عراق (اراضی بین فرات و دجلہ) با مرحوم خوانساری در یک جیبہ بودیم و مرحوم خوانساری در نزدیکترین سنگرہا با دشمن می جنگید، وقتی رسید کہ ما، بعد از مبارزہ بسیار محاصرہ شدیم وعدہ ای از ہمرزمان قصد فرار داشتند ولی مرحوم خوانساری از فرار آنها جلوگیری می کرد و فریاد می کشید کہ فرار از زحف (جنگ) گناہ کبیرہ است۔

آرام آرام حلقہ محاصرہ تنگ تر و

- ۱- متوفی ۱۳۲۹ ہ۔ ق، (ایشان سہ سال در درس این عالم محقق شرکت کرد)۔
- ۲- متوفی ۱۳۳۷ ہ۔ ق
- ۳- متوفی سنہ ۱۳۳۹ ہ۔ ق
- ۴- متوفی ۱۳۵۵ ہ۔ ق
- ۵- متوفی ۱۳۶۱ ہ۔ ق

ایشان می فرمایند: «مرحوم آقای خوانساری، آقای سید محمد تقی خوانساری رضوان الله علیه به حبس رفت یعنی گرفتند اسیرش کردند، یعنی با یک عده دیگر اسیر کردند و بردند به خارج و ایشان می فرمودند که ما را (انگلیسی ها) می شمرند، یک، دو، سه، چهار، تحویل یک کسی می دادند آن وقت می گفتند که آنها آدم خورند....، ما مأمورین انگلیسی می شمیریم که مبادا شما را بخورند.^۲

چهار سال متوالی مرحوم خوانساری در چنگال استعمارگران در تبعید بود و مدتی در دریا و مدتی هم در سنگاپور در اردوگاهی که بوسیله سیم خاردار حصارکشی شده بود نگاهداری می شد.

وجه استخلاص:

در مورد چگونگی آزادی ایشان یکی از اقربای نزدیک به ایشان نقل کرده که یکی از بزرگان عرب که جزء اسراء بود در آنجا مدتی از محضر مرحوم خوانساری حکمت و فلسفه فرا گرفته و

تنگ تر می شد و رفته رفته امید زنده ماندن در دل هم‌زمان به یأس مبدل می گشت که حضرت آیه الله پیشنهادی دادند.

پیشنهاد ایشان در این لحظه حساس این بوده است که: «اکنون که خطر مرگ متوجه ماست، خوب است وضوء را تجدید و به نماز اشتغال یابیم، که در حال نماز خدا را ملاقات نمائیم».

خلاصه ایشان در این جنگ مورد اصابت گلوله دشمن واقع می گردند و مجروح می شوند و پس از سقوط عراق دستگیر و به هندوچین^۱ (که در آن روز از مستعمرات انگلستان بشمار می رفت) تبعید شدند.

در این رابطه به فرازی از سخنان امام امت که پس از فقدان جانگداز مرحوم حجة الاسلام والمسلمین حاج آقا مصطفی خمینی (ره) بیان فرمودند، اشاره می کنیم:

۱ - شبه جزیره ای است در آسیای جنوبی شرقی بین اقیانوس کبیر و اقیانوس هند و در شمال آن چین جنوبی (تبت) واقع شده... فرهنگ فارسی دکتر محمد معین ج ۶ ص ۲۳۰۱.
۲ - امام و روحانیت ص ۱۸۷، گردآورنده دفتر سیاسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.

اهداف این استاد گرانقدر را دنبال و با تربیت فضلاء، بل علماء وارسته و میرز، که بعداً از زعما و استوانه‌های علمی حوزه علمیه گشتند خدمات شایانی به حوزه علمیه نمود.

ویکی از آثار علمی که از ایشان به یادگار مانده و هنوز منتشر نشده است تقریرات کتاب طهارت است که بوسیله حضرت آیه الله آقای حاج شیخ محمدعلی اراکی ادام الله ظلّه به رشته تقریر درآمده است و خود آن مرحوم در باره این کتاب می فرموده که: اگر این کتاب چاپ شود بهتر از کتاب طهارت مرحوم حاج آقا رضای همدانی خواهد بود. (و امید آنست که این اثر بوسیله خدمتگزاران به عالم اسلام، طبع و مورد استفاده دانش پژوهان اسلامی قرار گیرد).

متقابلاً ایشان از آن مرد، زبان انگلیسی می آموخته است و چون آن شخص قبل از مرحوم خوانساری آزاد می شود، در جهت استخلاص مرحوم خوانساری تلاش می نماید و در نتیجه آیه الله فقید آزاد گردیده و به وطن مألوف خود بازگشته و به زادگاهش مراجعت می نماید.^۱

شرکت در تأسیس حوزه علمیه قم:

آن مرحوم بعد از اقامت کوتاهی در خوانسار، به سلطان آباد اراک آمده و در سال ۱۳۴۰ بنابه پیشنهاد مرحوم آیه الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (بنیانگذار حوزه علمیه قم) به شهر قم آمده و در تأسیس حوزه مقدسه علمیه، آیه الله مؤسس را یاری کرد.

پس از ارتحال مرحوم آیه الله حائری در سنه ۱۳۵۵ مرحوم خوانساری به اتفاق سیدین علمین آیه الله سید محمد حجت^۲ و آیه الله صدر^۳

۱ - شایان ذکر است که آیه الله خوانساری در صحنه های سیاسی زمان خویش از پیشتازان بوده و در نهضت ملی شدن صنعت نفت (باختر امروز شماره ۴۵۴) و انتخابات مجلس در سنه ۱۳۷۱ و مبارزه بر علیه کشف حجاب و... حضور فعال داشته است.

۲ - متوفی ۱۳۷۲ هـ.

۳ - متوفی ۱۳۷۳ هـ.

یکی از اقدامات این مرد بزرگ، اقامه نماز عبادی سیاسی جمعه (به سال ۱۳۶۰هـ) است که سالیان سال اقامه نمی شد و نظر حضرتش در بحث صلاة به احتیاط لازم در فعل آن مؤدی گردید و از این جهت از همان زمان «این سنت سنیه و فریضه الهی را از ظلمت متروکیت و استتار سنین متمادیه بیرون» آورده و ابتداء در مدرسه فیضیه و سپس (به خاطر کثرت مأمومین) در مسجد امام حسن عسکری (ع) اقامه می فرمودند.^۲

اقامه نماز استسقاء: ۳

یکی دیگر از اقدامات فراموش ناشدنی این مرد بزرگوار اقامه نماز

در رابطه با آنچه که گفته شد یکی از سراینندگان در ضمن اشعار خود گوید:

جهاد کرد و اسارت برفت و حبس نشست
که تاستون دیانت بیابد استقلال
به حفظ حوزه و در تربیت نموده قیام
در آن زمان که شدی بدر حوزه همچو هلال^۱

اقامه نماز عبادی سیاسی جمعه:

این عالم ربانی در طول عمر سراسر افتخار و بابرکت خود دست به اقداماتی زد که از معروفترین آنها دو مورد زیر است:

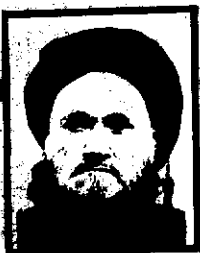
۱ - به نقل از کتاب مشاهیر دانشمندان اسلام، ج ۴، ص ۳۸۵.
۲ - و بعد از قنوت این امام جمعه محترم، آیه الله اراکی عهده دار اقامه این نماز سیاسی مذهبی در شهر مذهبی قم گردید و این نماز ادامه داشت تا انقلاب پیروز شد و اکنون به برکت انقلاب اسلامی در سرتاسر میهن اسلامی، این نماز باشکوه برگزار می شود.

۳ - کیفیت نماز استسقاء:

«کیفیت خواندن آن مانند نماز عیدین است و آن دو رکعت است که به جماعت خوانده می شود و اشکالی ندارد که رجاء به فرادی خوانده شود.

در هر رکعتی حمد و سوره خوانده می شود و بعد از سوره در رکعت اول پنج تکبیر دارد و بعد از هر تکبیر یک قنوت و در قنوت آن هر دعائی که خوانده شود مجزی است و بهتر آن است که مشتمل بر طلب باران و طلب عطف رحمان به ارسال باران و گشودن ابواب آسمان با رحمت او باشد و بهتر است که قبل از دعاء، بر محمد وآل او، (علیهم الصلاة والسلام) درود بفرستد».

(تحریر الوسیله، ج ۱ ص ۲۴۵)

استسقاء است که در سال ۱۳۶۳
هجری (مصادف با اشغال متفقین بعض
مراکز ایران را) توسط ایشان وانبوهی از
متدینین برگزار شد.

در این باره عالم بزرگوار، حضرت
آیة الله اراکی نوشته اند:

«در سنه ۱۳۶۲ که خشک سالی
اتفاق افتاد، اهل بلد (قم) از ایشان
تقاضای صلات استسقاء نمودند،
حضرتش امتناع ورزید و پس از اصرار
بسیار قبول فرموده با هیئت عظیمه از
رجال اهل علم و فضل و خلق کثیری از
سایر طبقات که تقریباً بالغ بر بیست
هزار نفوس بودند حرکت فرموده به
مصلاهی خارج شهر تشریف آورده به
اقامه صلات مذکوره پرداختند و طولی
نکشید که باران غریب باریدن گرفته
وسیل عجیبی ظاهر گردید و بر احدی
مخفی نماند که نیست این، الا اثر
دعاء آن بزرگوار و برکت نماز او»^۱.

آن مرحوم مدت‌های مدیدی مبتلا
به کسالت بود و هر روز یک بیماری،
بدن شریفش را آزرده می ساخت

و معالجات مکرر بهبودی کامل ایشان را
فراهم نساخته بود.

این وضع ادامه داشت تا در سال
۱۳۷۱ قمری اقشار مختلف مردم همدان
از ایشان رسماً دعوت کردند که تابستان
را در همدان بسر ببرند. جناب ایشان با
توجه به کسالت دیرینه، این پیشنهاد را
پذیرفتند و روز ۲۲ شوال همان سال،
شهر قم را به مقصد همدان ترک گفتند
ولی با کمال تأسف در این شهر در هفتم
ذی الحجة ۱۳۷۱، مبتلا به حمله قلبی
گردیده و روح بلندش به ملکوت اعلیٰ
پرکشید و پیکر پاک و مطهرش با شکوه
فراوان به قم منتقل و با تشییعی
بی سابقه در کنار مرقد استاد بزرگوارش
آیة الله حائری، در مسجد بالایی سرحرم
حضرت معصومه سلام الله علیها مدفون
گردید.

و در این رابطه مدتی درسهای حوزه
تعطیل شد و مردم شهرهای مختلف ایران

۱ - کتاب علماء معاصرین، ص ۲۱۳ - آنان که می خواهند مفصل این جریان را مطالعه کنند به کتاب «آثار
الحجة» مراجعه نمایند.

طالقانی سروده (به عنوان پایان بخش
این مقال) برایتان انتخاب کرده و نقل
می‌نمائیم، نظم^۱:

نعی العلم والدين ناعی الردی
بفقد (التقى) التقى الممجد
مضى طاهر الذیل من ذی الدنی
بقلب الی ربه قد تجرد

۱- طبقات اعلام الشیعة، ج ۱، ص ۲۴۶.

وعراق به سوک نشستند و مجله «مجموعه
حکمت» که در آن زمان منتشر می شد
شماره ۱۲ خود را به شرح حال ایشان
اختصاص داد و شعراء متعهد در رثاء او
شعرها گفتند.

رباعی زیر را که سید محسن آل-

تئوری ارزش کار بقیه از صفحه ۹۷

که تحت شرایط بدتری تولید شده اند ارزش بازار و ارزش اجتماعی را تنظیم
می کنند»^۱.

بعنوان مثال: اگر هشتاد درصد کالاهای تولید شده در شرایط سخت تولید
شده است و ده درصد آن در شرایط متوسط و ده درصد باقیمانده در شرایط آسانتر از متوسط،
در این صورت نقش تعیین کننده را در ارزش عام همه آن کالاها، هشتاد درصدی تعیین
می کند که در شرایط سخت تولید شده است. عبارت مارکس را ادامه می دهیم:

«بالاخره فرض کنیم که حجم کالاهای تولید شده در شرایط بهتر از
شرایط متوسط، بخش نسبتاً عمده ای را نسبت به حجم کالاهایی که تحت
شرایط متوسط و بدتر تولید شده اند اشغال کند، در این صورت، بخشی که
تحت بهترین شرایط، تولید میشود، تنظیم کننده ارزش بازار است... ولی ما
در اینجا با قیمت بازاری که از ارزش بازار متفاوت است کاری نداریم،
بلکه عوامل تعیین کننده ارزش بازار را بررسی می کنیم»^۲.

ادامه دارد

۱ و ۲- سرمایه ج ۳ بخش ۲، ص ۶۸، ص ۶۹.